

UOT:811.111.

İNGİLİS DİLİNDƏ İNVERSIYA**Məmmədova Gülarə Hüseyn qızı****Azərbaycan Dillər Universiteti**

Xülasə: Məqalədə müasir ingilis dilində inversiya və onun mətnyaratma xüsusiyyətləri araşdırılır. Məqalədə yazılır ki, ingilis dilində çox istifadə olunan leksik və qrammatik formalardan biri inversiya hesab olunur. Məqalədə inversiyanın mənası izah olunur. İngilis dilində inversiya *inversion* sözündən götürülüb, mənası “bir şeyi tərsinə çevirmə hərəkəti və ya tərsinə çevrilmə vəziyyəti” kimi qəbul edilir. İzahdan da göründüyü kimi, inversiya nəyinsə tərsinə yazılmasıdır. Qrammatikaya aid etdikdə isə bu düzgün söz sırası ilə verilmiş cümlələrin əksinə, yəni tərsinə yerləşdirilməsi qaydalarını əhatə edir. Məqalədə izah olunur ki, ingilis dilində normal cümlələrdə söz sırası bu ardıcılıqla olur: mübtədə, xəbər, tamamlıq və cümlə digər üzvləri. Lakin inversiya zamanı söz sırası pozulur, yəni ardıcılıq belə olur: feil, köməkçi feil, modal feil kimi sözlər mübtədadan əvvələ keçir.

Açar sözlər: söz, sıra, dəyişmək, inversiya, feil, cümlə

Key words: word, order, change, inversion, verb, sentence

Ключевые слова: слово, порядок, изменение, инверсия, глагол, предложение

“İnversiya” cümlədəki normal mübtədə-feil söz sırasında yerdəyişmə anlamını verir. Xüsusilə rəsmi ingilis dilində mətn daxilində hər hansı bir sözə vurğu əlavə etmək üçün inversiyadan istifadə edə bilərik. Bu, məsələn, siyasi çıxışlarda geniş yayılmışdır, belə ki, siyasi çıxışlarda inversiyadan istifadə edilməsi inandırıcı və təsiredici xüsusiyyətə malik olur.

İngilis dilində inversiya normal söz sırasının dəyişdirilməsidir, xüsusən də feilin mübtədadan əvvələ yerləşdirilməsidir (yəni mübtədə-feil inversiyası). İnversiya üçün ritorik termin *hiperbatondur*. Bu, *üslubi inversiya və lokativ inversiya* kimi də adlanır [1, s. 145].

R.Nordquist yazır ki, ingilis dilinin qrammatikasında inversiyanın ən geniş yayılmış növlərindən biri mübtədə-köməkçi feil inversiyasıdır. Bə əsasən sual cümlələrində müşahidə edilir. Sual cümlələrində köməkçi feil mübtədadan əvvələ keçir. Bu vəziyyət həmçinin mübtədə-operator inversiyası adlandırılır [2].

Mübtədə-köməkçi feil inversiyası əsasən *yes-no* sual cümlələrində rast gəlinir. *Yes-no* (ümumi sual) cümlələrində inversiyanı müşahidə edək:

<i>Normal söz sırası:</i>	<i>İnversiya:</i>
You are tired.	Are you tired?
He came home late yesterday.	Did he come home late yesterday?
He has answered all of the questions.	Has he answered all of the questions?
They are going home now.	Are they going home now?
It was raining at this time yesterday.	Was it raining at this time yesterday?
He will have finished all his homework when he returns home.	Will he have finished all his homework when he returns home?
The letter was sent by him yesterday.	Was the letter sent by him yesterday?
I shall be translating this article at three o'clock tomorrow.	Shall I be translating this article at three o'clock tomorrow?
He asked if we would be able to help him.	Did he ask if we would be able to help him?

Mübtəda-köməkçi feil inversiyasına “wh questions” (xüsusi sual) cümlələrində rast gəlinir [3, s. 354]. Xüsusi sual cümlələrində inversiyanı müşahidə edək:

<i>Normal söz sırası</i>	<i>İnversiya</i>
Jane is cooking in the kitchen at the moment.	Is Jane cooking in the kitchen at the moment?
They have just left.	Who has just left?
My family spent their summer vacation in London.	Where did your family spend their summer vacation?
They will return here by car as soon as possible.	How will they return here?
The children broke the window yesterday.	Did the children break the window yesterday?

İngilis dilində *there* və *it* ilə olan birləşmələr vardır ki, inversiya onlarda da müşahidə edilir. İngilis dilində bu cür cümlələri *expletive* adlandırırlar. Onun tərifı belə verilir: “*Nida söz və ya ifadəsi kimi işlədilən leksik mənası olmayan sözlərin (there və it) inversiyası*”. O.Musayev ingilis dilinin qrammatikasında bu cür cümlələri *şəxssiz cümlələr* adlandırır [3, s. 355]. Məsələn:

There comes he.

It is he who has solved the problem.

Digər nümunələr:

“Oh, my goodness! Oh, my gracious! Oh, my golly! What a narrow escape! What a near miss! What good fortune for our friends!” (Oh, allahım! Aman Allahım! Oh, mənim gözəlim! Nə dar qaçış! Çox darıxıram! Dostlarımıza yaxşı taleh arzulayıram!”)

“His arms give way and he crumples onto the grass, shrieking and laughing and rolling down the hill. But he lands on a stiff little thorn branch. Shit bugger bloody, shit bugger bloody” [4, s. 45]. (“Onun qolları boşalır və o, otların üstündə əzilir, qışqırır, gülür və təpədən aşağı yuvarlanır. Amma o, sərt kiçik tikanlı budağın üstünə düşür.....”)

İngilis dilində bir neçə müxtəlif vəziyyətlərdə inversiyadan istifadə edilir.

Yuxarıda da yazdığımız kimi, inversiya feili mübtədadan əvvəl yerləşdirmək deməkdir. Bu əsasən sual cümlələrində müşahidə olunur.

Normal cümlə: *You are tired.* (you mübtədadan əvvələ keçir. Yəni bu cümlədə “are” köməkçi feili cümlənin əvvəlinə keçir).

Sual forması: *Are you tired?*

Əksər ingilis feil zamanlarında, inversiyadan istifadə etmək istədikdə, sadəcə olaraq, köməkçi feili mübtədadan əvvələ köçürürük. Əgər birdən çox köməkçi feil varsa, o zaman yalnız birinci feili mübtədadan əvvələ keçiririk [5, s. 101].

Nümunələr:

Present continuous	Are you speaking? Is he coming?
Past continuous	Was he asking? Were they going?
Present perfect	Have we done? Has he come?
Present perfect continuous	Has she been waiting? Have they been

	doing?
Past perfect	Had you answered?
Past perfect continuous	Had he been coming?
Future simple	Will he answer?
Future continuous	Will he be doing?
Future perfect	Will they have come?
Future perfect continuous	Will they have been coming?
Modal verbs	Should I go?/ would you go?

Bundan əlavə, aşağıdakı hallarda mətnlərin formalaşmasında inversiyanın mühüm əhəmiyyəti vardır:

Cümlənin əvvəlində inkar zərf və ya zərf ifadəsini işlətdikdə.

Adətən, dediyimizi vurğulamaq üçün ifadəni cümlənin əvvəlinə qoyuruq. Bu, cümlənin, yaxud mətnin təəccüblü və ya qeyri-adi olmasına səbəb olur. Bu həm də kifayət qədər formal səslənir [6, s. 103].

Seldom have I seen such a beautiful work.

('Seldom' is at the beginning, so we use inversion. This sentence emphasizes what beautiful work it is.)

I have seldom seen such a beautiful work.

('Seldom' is in the normal place, so we don't use inversion. This is a normal sentence with no special emphasis).

Mətnlərin formalaşmasında inversiyada çox vaxt istifadə edilən bəzi inkar mənalı zərflər və zərfləklər bunlardır [7, s. 114]:

Hardly	Hardly had I got into bed when the phone rang (Yatağa girməmişdim ki, telefon zəng çaldı).
Never	Never had she seen such beautiful sight before (O, heç vaxt belə gözəl mənzərə görməmişdi).
Seldom	Seldom do we see such an amazing display of dance (Belə heyratamiz rəqs nümayişinə nadir hallarda rast gəlirik).
Rarely	Rarely will you hear such beautiful music (Nadir hallarda belə gözəl musiqi eşidəcəksiniz).
Only then	Only then did I understand why the tragedy had happened (Yalnız bundan sonra faciənin niyə baş verdiyini anladım).
Not only ...but	Not only does he love chocolate and sweets but he also smokes (O, təkcə şokolad və şirniyyatı sevmir, həm də siqaret çəkir).
No sooner	No sooner had we arrived home than the police rang the doorbell (Evə çatan kimi polis qapının zəngini basdı).
Scarcely	Scarcely had I got off the bus when it crashed into the back of a car (Mən avtobusdan düşmüşdüm ki, avtobus maşının arxasına çırpıldı).
Only later	Only later did she really think about the situation (Yalnız sonra o, həqiqətən vəziyyət haqqında düşündü).
Nowhere	Nowhere have I ever had such bad service (Heç yerdə belə pis xidmət görməmişəm).
Little	Little did he know! (O, çox az şey bilirdi!)
Only in this way	Only in this way could John earn enough money to survive (Yalnız bu yolla Con sağ qalmaq üçün kifayət

	qədər pul qazana bilərdi).
In no way	In no way do I agree with what you are saying (Heç bir halda sizin dediklərinizlə razı deyiləm).
On no account	On no account should you do anything without asking me first (Heç bir halda əvvəlcə məndən soruşmadan heç nə etməməlisən).

Həm yazıda, həm də danışqda rast işlədilən bu inversiya formaları geniş yayılıb. Bu variantlara biz həmçinin bədii mətnlərdə çox rast gəlirik.

Yazıçılar bədii (ədəbi) vasitə kimi inversiyadan çox istifadə edirlər. Onlar oxuculara lazımi təsiri göstərmək üçün inversiya vasitəsilə xüsusi effekt yaradırlar: söz sırasının dəyişməsi, zərf və zərflik birləşmələrinin cümlənin əvvəlinə keçirilməsi, təkrar olunan birləşmələr və s. buna nümunə ola bilər.

Inversiyadan istifadə həm nəsrə, həm də şeirə mühüm üslub texnikasıdır. O, oxucuya müəyyən fikirləri vurğulamaq üçün yazıçıya fikirlərini maraqlı şəkildə ifadə etməyə imkan verir. Yazıçılar inversiya vasitəsilə diqqəti müəyyən sözlərə və ya ifadələrə yönəltməklə yanaşı, tipik cümlə quruluşundan fərqli bir sıra vasitələrindən istifadə edərək, ədəbiyyatda müəyyən bir ritm yaratmağı bacarırlar.

Ədəbiyyat

1. Downing P. Word Order in Discourse: By Way of Introduction-Downing, Noonan, Great Britain: Oxford University Press, 1995, 345 p.
2. Nordquist R. <https://www.thoughtco.com/inversion-grammar-term-1691193>
3. Musayev O.I. İngilis dilinin qrammatikası. Bakı, Qismət, 2007, 608 s.
4. M.Haddon. The Red House. UK: Vintage, 2012, 210 p.
5. Ganshina M.A., et al. English grammar. Moscow: Progress, 1964, 543 p.
6. Geoffrey L., et al. Communicative grammar of English. Moscow: Prosvesheniye, 1983, 303 p.
7. Gordon E.M., et al. Grammar of Modern English. Moscow: Progress, 1973, 214 p.
8. Hawkins J.A. Parsing Theory of Word order universals. UK: Oxford University Press, 1990, 379 p.

INVERSION IN ENGLISH

Mammadova Gulara Huseyn

Summary

The article examines inversion and its text-forming features in modern English. The article states that inversion is considered one of the most commonly used lexical and grammatical forms in English. The article explains the meaning of inversion. The article considers inversion to have been derived from the word inversion in English, and its meaning is considered to be "the act of turning something upside down or the state of being turned upside down." As can be seen from the explanation, inversion is the writing of something upside down. When applied to grammar, this includes the rules for placing sentences given in the correct word order in the opposite, that is, inverted. The article explains that in normal sentences in English, the word order is in this order: subject, predicate, object, and other members of the sentence. However, during inversion, the word order is broken, that is, the sequence is as following: words such as verb, auxiliary verb, modal verb go before the subject.

ИНВЕРСИЯ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ*Мамедова Гюлара Гусейн кызы**Резюме*

В статье рассматривается инверсия и ее текстообразующие особенности в современном английском языке. В статье говорится, что инверсия считается одной из наиболее часто используемых лексических и грамматических форм в английском языке. В статье объясняется значение инверсии. В статье рассматривается, что инверсия произошла от слова *inversion* в английском языке, и ее значением считается «действие по переворачиванию чего-либо вверх дном или состояние перевернутого вверх дном». Как видно из объяснения, инверсия — это написание чего-либо вверх дном. Применительно к грамматике это включает правила размещения предложений, данных в правильном порядке слов, в обратном, то есть в перевернутом виде. В статье объясняется, что в обычных предложениях на английском языке порядок слов такой: подлежащее, сказуемое, дополнение и другие члены предложения. Однако при инверсии порядок слов нарушается, то есть последовательность следующая: такие слова, как глагол, вспомогательный глагол, модальный глагол, идут перед подлежащим.

Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Sahilə Bağır Mustafayeva
Daxil olma tarixi 12 iyun 2025-ci il